

РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

О Н О В Л Е Н Н Я З М І С Т У , Ф О Р М Т А
М Е Т О Д І В Н А В Ч А Н Н Я І В И Х О В А Н Н Я
В З А К Л А Д А Х О С В І Т И

Збірник наукових праць

**Наукові записки
Рівненського державного гуманітарного
університету**

Випуск 18

Заснований в 1996 році

Рівне - 2002

ББК 74.20

О - 59

УДК: 37: 371: 372: 373: 378

Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: Збірник наукових праць. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 18. – Рівне: РДГУ, 2002. – 177 с.

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем теорії та історії педагогіки, дидактики, методики навчання, виховання, розвитку і профорієнтації дітей та учнівської молоді в закладах освіти.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, практичних психологів, учителів, викладачів та студентів педагогічних університетів, інститутів та коледжів.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АПСН
Мітюров Борис Никифорович (Рівненський державний гуманітарний університет);

доктор психологічних наук, професор, член-кореспондент АПН України **Бех Іван Дмитрович**
(Інститут проблем виховання АПН України);

доктор педагогічних наук, професор **Будний Богдан Євгенович**
(Тернопільський державний педагогічний університет ім. Володимира Гнатюка);

кандидат педагогічних наук, професор **Воробйов Анатолій Миколайович**
(заступник головного редактора, Рівненський державний гуманітарний університет);

доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АНВШ України **Дем'янчук Анатолій**

Степанович

(Рівненський економіко-гуманітарний інститут);

доктор педагогічних наук, професор **Коваль Ганна Петрівна**
(Рівненський державний гуманітарний університет);

доктор педагогічних наук, професор **Лисенко Неля Василівна**
(Прикарпатський педагогічний університет ім. В. Стефаника);

доктор педагогічних наук, професор **Лісова Світлана Валеріївна**
(Рівненський державний гуманітарний університет);

доктор педагогічних наук, професор **Павлютенков Євген Михайлович**
(Запорізький обласний інститут удосконалення вчителів)

доктор психологічних наук, професор **Пасічник Ігор Демидович**
(Університет "Острозька Академія");

кандидат педагогічних наук, професор **Поніманська Тамара Іллівна**
(Рівненський державний гуманітарний університет)

доктор психологічних наук, професор **Савчин Мирослав Васильович**
(Дрогобицький державний педагогічний інститут ім. Івана Франка);

доктор психологічних наук, професор, дійсний член МАПН **Сергєєв Олександр Васильович**

(Запорізький державний університет)

доктор педагогічних наук, професор **Сметанський Микола Іванович**
(Вінницький державний педагогічний університет ім. М. Коцюбинського);

доктор педагогічних наук, професор **Терещук Григорій Васильович**
(Тернопільський державний педагогічний університет ім. Володимира Гнатюка);

кандидат педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПСН **Тищук Віталій Іванович**
(Рівненський державний гуманітарний університет);

кандидат педагогічних наук, професор **Янцур Микола Сергійович**

(заступник головного редактора, відповідальний секретар, Рівненський державний гуманітарний університет).

Затверджено Вченою Радою Рівненського державного гуманітарного університету
(протокол № 7 від 28.02.2002 р.).

Збірник затверджений ВАК України як наукове фахове видання, в якому можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукового ступеня доктора і кандидата наук з педагогіки (постанова Президії ВАК України №1-05/7 від 9.06.1999 р. та додаток до постанови ВАК України від 11.10. 2000 р. № 1 – 03/8).

За достовірність фактів, дат, назв і т. п. відповідають автори статей. Думки авторів можуть не збігатися з позицією редколегії. Рукописи рецензуються і не повертаються.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31.
Рівненський державний гуманітарний університет

ISBN 966 — 7281 — 06 — 9.
університет, 2002

© Рівненський державний гуманітарний

- школа. – 2000. – №2. – С. 16–18.
3. Бакулина Г. Минутка чистописания может быть развивающей и интересной //Начальная школа. – 2000. – №11. – С. 54–60.
 4. Павлова О. Г. Некоторые приемы формирования навыка грамотного письма //Нач. шк. – 2000. – № 5. – С. 63–65.

Одержано редакцією 14.05.2001 р.

УДК: 372. 461 (07)

Р. І. ЯКИМЧУК

ЗВУКОВА КУЛЬТУРА МОВЛЕННЯ ПЕРШОКЛАСНИКІВ

Головна мета навчально-виховного процесу з шестирічними учнями – підготувати їх до систематичного навчання в наступних класах. Особливе значення має процес виправлення в учнів недоліків вимови й мовлення, який безпосередньо впливає на ефективність уроків читання та оволодіння знаннями з інших предметів. Без уміння виразно, чітко прочитати той чи інший текст учень не зможе виконати завдання з мови, зрозуміти і розв'язати задачу, засвоїти певну інформацію. Все це помітно впливає на загальну успішність учнів.

Виразність читання і мовлення учнів залежить від удосконалення звукової культури мовлення. Проблемі формування правильної вимови присвячено ряд вітчизняних досліджень (О. Л. Жильцова, І. Й. Дьоміна, А. С. Винокур, К. Л. Крутий, С. Н. Лупинович та ін.). Усі недоліки вимови пов'язані з недостатністю в дітей мовленнєвого досвіду, розвитку мовленнєвого механізму і особливо слуху. Останній лежить в основі засвоєння і розвитку усного і писемного мовлення і є тією базою, на якій будується завдання мовленнєвої культури в цілому.

Особливого підходу до розвитку мовленнєвого механізму, слуху, а отже й до усунення недоліків вимови й мовлення, вимагають підготовчий і букварний періоди. У перші класи щороку приходять діти з різними мовленнєвими недоліками. Якщо не допомогти дітям позбутися їх, це може викликати невпевненість у собі, розчарування, зрештою, гальмувати загальний розвиток учнів. Учителю початкових класів потрібно досконало знати методи, прийоми роботи над усуненням в учнів недоліків вимови й мовлення.

Робота над подоланням таких недоліків повинна проводитись поступово і послідовно. Починати її слід з перших днів навчання і здійснювати на всіх без винятку уроках. Щоб правильно її спланувати, передусім треба вивчити особливості культури мовлення шестирічних.

Учні першого класу, які не мають органічних недоліків мовлення, за умов правильного виховання оволодівають всіма звуками рідної мови і правильно використовують їх. Але це не означає, що з першокласниками не потрібно працювати над вдосконаленням звукової культури мовлення. Іноді в дітей цього віку ще залишається нечіткість вимови звуків, слів, недостатньо чітка диференціація звуків, тобто діти змішують їх у вимові і в сприйманні на слух.

Найбільше це стосується дітей з швидким темпом мовлення і нечіткою вимовою, які лише недавно оволоділи правильною вимовою тих чи інших звуків, дітей із затриманим загальним розвитком мовлення. У шестирічних першокласників можна спостерігати легку гаркавість і шепелявість, які іноді набувають характеру звички. Діти часто вживають неправильну інтонацію, вимовляють слова з неправильним наголосом.

Найважливішими завданнями з розвитку звукової культури мовлення шестирічних учнів є: навчити дітей правильно вимовляти всі звуки рідної мови, відрізнити і правильно вживати близькі за звучанням звуки, розвивати фонематичний слух, навчати звукового аналізу слова, розвивати інтонаційну виразність мовлення.

У вересні вчитель перевіряє звуковимову першокласників та уміння диференціювати близькі за звучанням звуки, темп мовлення, уміння правильно ставити наголос та користуватись інтонацією. Наслідки обстеження заносяться в обліковий зошит.

Для перевірки вчитель використовує спеціально дібраний матеріал. Можна використати вірші, загадки, прислів'я, в яких повторюються певні групи звуків (свистячі, шиплячі, сонорні та ін.), прослухавши, як учень читає вірш чи загадку, вчитель визначає недоліки звуковимови.

Точніше можна перевіряти звуковимову першокласників з допомогою набору картинок, в назву яких входять різні звуки: сонорні, свистячі, шиплячі та ін. Вчитель перевіряє уміння учнів диференціювати свистячі і шиплячі, дзвінки і глухі, сонорні. Спочатку вчитель кладе подібні за назвою картинки поруч, а потім переміщує і просить дитину показати предмети, які він називає. Коли учень робить помилку, то вчитель звертає увагу на смисловий бік слова, а в зошиті записує ті пари слів, в яких дитина допустила помилку. Можна запропонувати дитині повторити на слух попарно склади з диференційованими звуками, зберігаючи послідовність. Склади вчитель промовляє повільно, чітко, досить голосно, прикриваючи рот папером, щоб учень не бачив артикуляції звуків. Вчитель називає диференційовані звуки у поєднанні з різними голосними, змінюючи місцями ці звуки. Наприклад, Са-ша, шо-се, су-шу. Крім цього, вчитель занотовує в зошиті такі недоліки, як заїкання, шепелявість, гаркавість та ін.

Велике значення в диференціюванні звуків має фонематичний слух – здатність відрізнити суттєві фонематичні ознаки від випадкових, які не мають фонематичного значення в даній мові. Розвивати фонематичний слух потрібно з виховання слухової уваги. Слухова увага виховується на простих для сприймання звуках – не мовних. Потім вчити дитину уважно вслухатися в мову, виділяти окремі речення, слова і тільки після цього – фонему.

Спеціальні вправи для розвитку фонематичного слуху потрібні всім першокласникам, навіть тим, які не мають дефектів мовлення. Добре розвинений фонематичний слух – необхідна умова для оволодіння грамотою.

Для розвитку фонематичного слуху і слухової уваги вчитель може використовувати дидактичні ігри, вправи, слухання музики, відгадування загадок та ін. Наприклад, вправа “Знайди предмет на певний звук”. На столах у першокласників конверти з розрізаними малюнками. Вчитель загадує одну-дві загадки на звук “С” (не більше) і пропонує з розрізаних малюнків скласти відгадку до загадки “У день спочиваю, а в ночі літаю, маю круглі очі, бачу серед ночі” (сова). Кожний учень виймає з свого конверта розрізані малюнки і складає з них малюнок сови. Виграє той, хто першим правильно виконає завдання.

Особливо цінні розповіді із звуконаслідуванням. Учні не тільки вправляються у вимові звуків, закріплюють їх, а й оволодівають інтонаційною виразністю мовлення, вчать регулювати силу голосу. У здійсненні завдань розвитку звукової культури мовлення важливе значення мають вірші, лічилки, потішки, скоромовки. Вчитель спеціально підбирає вірші для вправлення дітей у вимові окремих звуків, для роботи над інтонаційною виразністю мовлення. Наприклад, учням з нестійкою вимовою звука “р” корисно вивчити вірш Н. Забіли “Равлик”, для вправлення у вимові шиплячих – вірш Т. Г. Шевченка “Качечка”.

Розучуючи з першокласниками вірші, вчитель може використати прийоми, які активізують увагу. Наприклад, пропонує дитині вслухатись, як вона вимовляє окремі слова, речення, а потім повторити. Використовуючи даний прийом, вчитель сприяє розвитку активного слухового сприймання і слухової уваги, кращому засвоєнню правильної вимови.

Для розвитку звукової культури молодших школярів учитель широко використовує скоромовки. Вони закріплюють правильну вимову звуків, якими дитина вже оволоділа, сприяють виробленню у неї хорошої дикції. Розучування скоромовок варто поєднувати з іншими методами. Наприклад, можна розучити скоромовку, а потім провести дидактичну гру з картинками. Під час розучування вчитель спочатку сам чітко, злегка підкреслюючи артикуляцію звуків, вимовляє скоромовку, а потім учні хором і по одному чітко, не поспішаючи повторюють її. Коли діти запам’ятали скоромовку, вчитель дає їм завдання проказати її, змінюючи силу голосу: пошепки-тихо-голосно-тихо-пошепки. Це сприяє виробленню у школярів дикції.

Важливо привчати учнів говорити голосно, чітко, виразно, стежити, щоб вони не кричали, не напружували голос і ставити ці вимоги на всіх уроках. Коли першокласники навчаються читати нескладні тексти, на початку кожного уроку читання слід систематично і послідовно проводити спеціальні 6-8 хвилинні вправи на інтонування тексту. Такі вправи сприятимуть не тільки усуненню недоліків вимови й мовлення, але й виробленню в учнів чіткої і виразної вимови голосних і приголосних звуків, окремих слів, словосполучень, речень; розвиватимуть зорове сприймання, сприятимуть виробленню умінь і навичок керувати в процесі читання голосом; формуватимуть навички правильного, швидкого, свідомого і

виразного читання, а головне стануть настановою на виразне читання тексту, що є основним матеріалом уроків читання.

Матеріалом для вправ можуть бути коротенькі оповідання з трьох-чотирьох речень, приказки й прислів'я, скоромовки, загадки. Кожна вправа осмислюється вчителем у плані загального розвитку, техніки читання і виправлення конкретного недоліку мовлення.

Вчителю слід пам'ятати, що мовлення – найскладніший процес, який тісно зв'язаний з мисленням і займає місце у навчанні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Эльконин Д. Б. Детская психология. – М.: Просвещение, 1960. – 117с.
2. Дьоміна І. Й., Жильцова О. Л., Винокур А. С. Дидактичний та ігровий матеріал в логопедичній роботі. – К.: Рад.шк., 1966. – 156 с.
3. Жильцова О. Л. Виховання правильної звуковимови у дітей старшого дошкільного віку. – К.: Рад. шк., 1971. – 159 с.
4. Колупаєва А. А. Методика обстеження фонематичного сприймання у першокласників з мовленнєвими вадами //Поч. школа. – 1996. – № 10. – С. 12.
5. Методика навчання дітей рідної мови та ознайомлення з явищами навколишнього життя в дошкільному закладі //Програма для студентів педінститутів /Упорядник А. М. Богущ – К.: РУМК, 1990. – С. 20–22.
6. Основи дефектології та логопедії //Програма для студентів недефектологічних факультетів педінститутів /Укладачі: Г. М. Коберник, І. Н. Двигун – К.: РУМК, 1990. – 5 с.
7. Сухомлинський В. О. Вибр. тв.: У 5 т. – К.: Рад. шк., 1979. – Т. 3 – С. 202.
8. Ушинський К. Д. Рідне слово //Вибр. пед. твори: У 2 т. – К.: рад. шк., 1983. – Т.1 – С. 123.
9. Фомичева М. Ф. Воспитание у детей правильного произношения: Пособие для воспитателя дет. сада. 3 – е изд. – М.: Просвещение, 1980. – 240 с.
10. Хватцев М. Е. Логопедическая работа с детьми дошкольного возраста. – М.: Учпедгиз, 1961. – 204 с.

Одержано редакцією 20.05.2001 р.

УДК: 372. 032.

Н. В. МАЛІНОВСЬКА

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ДИТИНИ-ДОШКІЛЬНИКА

Нові тенденції розвитку національної системи дошкільного виховання передбачають формування мінімально необхідної та достатньої обізнаності (компетентності) дітей в різних видах діяльності. Комунікативна компетентність визнана однією з провідних базисних характеристик особистості, що формується в дошкільному віці, передбачає комплексне застосування мовних і немовних засобів з метою комунікації, спілкування в конкретних соціально-побутових ситуаціях.

Базовий компонент дошкільної освіти в Україні, який визначає стратегію формування у дошкільників мови та мовлення, зорієнтований на створення таких соціально-педагогічних умов організації життєдіяльності дитини дошкільного віку, за яких дитина є активним та ініціативним учасником комунікативно-мовленнєвої взаємодії, у якій вона повинна не лише засвоїти мову як суспільний досвід, а й самостійно застосовувати засвоєне, вибирати адекватні засоби спілкування і створювати власні засоби для досягнення мети цієї взаємодії.

У дошкільні роки дитина має оволодіти не лише рідною мовою, а й здатністю спілкуватися з іншими людьми, що є запорукою і передумовою успішного навчання у школі та безболісної адаптації до умов шкільного життя, до нових ситуацій спілкування.

Спілкування є тією вирішальною передумовою, яка визначає саму появу мовлення, темп його розвитку і вдосконалення на кожному етапі дошкільного дитинства. Ось чому науковці звертають увагу на те, що саме розвиток комунікативної діяльності визначає розвиток мовлення, а не навпаки. Якщо з якихось причин дитина буде ізольована від повноцінного мовленнєвого спілкування в дошкільні роки, це негативно позначиться на її подальшому і

ЗМІСТ

Передмова	3
Хорошковська О.Н. Формування комунікативних умінь молодших школярів.	5
Коваль Г.П. Лінгводидактичні основи уроку української мови в початкових класах.	9
Лещенко Г.П. Комунікативна компетенція молодших школярів та шляхи її реалізації у початковому курсі української мови	16
Шевчук Т.Б. Лінгвоукраїнознавчий компонент нового змісту навчання та його реалізація на уроках рідної мови	22
Груба Т.Л. Формування комунікативних умінь у процесі вивчення лексикологічного матеріалу	28
Пономарьова К.І. Синоніми як засіб увиразнення мовлення молодших школярів	33
Артемова О.І. Проективна модель розвитку креативного мовлення молодших школярів.	38
Мартиненко В.О. Особливості літературного розвитку молодших школярів	44
Іванова Л.І. Мовленнєва діяльність учнів на уроках читання	47
Фанок Г.Г. Лінгвістичне коментування на уроках читання в початкових класах	50
Шута Н.І. Розвиток комунікативних навичок на уроках української мови (читання)	53
Василюк В.І. Наступність і перспективність у формуванні комунікативної компетенції молодших школярів	56
Ветрова С.І. Реалізація діяльнісного компоненту нового змісту навчання української мови (2-й клас розділ “Слово”)	59
Меркотан Л.І. Розвиток комунікативних здібностей учнів молодших класів в контексті Розвиваючого навчання за системою: Д.Б.Ельконіна–В.В. Давидова	62
Прищепа О.Ю. Взаємозв’язок графічної навички письма з орфографічною грамотністю	64
Яков’юк З.С. Швидкісне каліграфічно-грамотне письмо – запорука успішного формування писемних комунікативних навичок	67
Якимчук Р.І. Звукова культура мовлення першокласників	69
Маліновська Н.В. Формування комунікативної компетентності у дитини-дошкільника	71
Терешко Л.В. Психологічні особливості розвитку мовленнєвої діяльності дітей старшого дошкільного віку	76
Сорокіна О.І. Театральна педагогіка як один із засобів реалізації комунікативної спрямованості уроків української мови	80
Гетманчук Н.О. Використання тексту в процесі формування мовленнєвої особистості майбутнього вчителя.	83
Лесняк Н.В. Комунікативне спрямування уроків образотворчого мистецтва.	86
Космацька О.А. Формування духовності учнів на уроках української словесності в загальноосвітній школі.	90
Мороз Л.В. Використання логіко–сміслових схем і мовних кліше для аргументованого висловлювання в дискусіях.	93
Таборовець Л.М. Лінгводидактичні основи методики вивчення дієслова на заняттях словацької мови в україномовній аудиторії.	98
Романюк О.М. Деякі особливості вивчення мов: характер мови і народу. Поняття мовної особистості.	104
Гоголь Н.В. Розвиток емоційно-оцінісного досвіду молодших школярів на уроках читання.	107
Сергєєв О.В., Тищук В.І. Концептуальні засади діагностики якості підготовки спеціалістів у вищій педагогічній школі.	112
Янцур М.С. Роль і зміст методичної підготовки фахівців з професійної орієнтації	123
Гордій Н.М. Проблемний підхід до викладання психолого педагогічних дисциплін у вищій школі.	131
Столинськи З. Техническое обучение в начальном образовании.	134
Заремська Н.І. Емпантійна педагогіка як важливий аспект проблеми гуманізації освіти.	137
Янцур Л.А. Проблема дитячої художньої творчості.	142

Кузьминець Н. Етнопедагогічні основи гуманізації виховання в Чехії й Словаччині. . . .	145
Середович В.В. Посилення пізнавальної активності молодших учнів на основі поєднання навчання з образотворчою діяльністю.	150
Лучкіна Л.В., Демидчик Г.С. Розвиток мовленнєвої особистості майбутнього вчителя технічного фаху в процесі вивчення мовного курсу.	153
Назарчук А.А. Особливості військово-професійної орієнтації старшокласників в сучасних умовах.	159
Столинський З. Формирование основ предприимчивости как одна из целей профессионального обучения в Польше.	162
Білоус І.П., Тишук В.І. До перспективи використання інноваційних технологій у вищій школі України.	164
Піддячий М.І. Професійна консультація учнів старших класів загальноосвітніх закладів в умовах МНВК.	168
Відомості про авторів.	174

НАУКОВЕ ВИДАННЯ**Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти****Збірник наукових праць****НАУКОВІ ЗАПИСКИ РІВНЕНСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО ГУМАНІТАРНОГО УНІВЕРСИТЕТУ****Випуск 18**

Заснований в 1996 р.

Відповідальний за підготовку збірника до видання Янцур М.С.
Редактор Шевчук Т. Б.

Технічний редактор Курченко Н. Б.

Комп'ютерна верстка Рахманова Л. О.

Здано до набору 25.12.2001 р. Підписано до друку 28.02.2002 р.
Формат 60x84 1/8. Папір офсетний № 1. Гарнітура Times New Roman. Друк
різографічний.

Ум. друк. арк. 20,65. Обл. вид. арк. 21,32. Замовлення № Тираж 100.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31
Рівненський державний гуманітарний університет, кафедра професійної педагогіки і
трудової підготовки (к. 98, тел. 22-11-18)

Віддруковано в редакційно-видавничому відділі
Рівненського державного гуманітарного університету
33028 м. Рівне, вул. С.Бандери, 12, тел. 26-48-83**О – 59 Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: Збірник наукових праць. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 18. — Рівне: РДГУ, 2002. — 177 с.**

ISBN 966 — 7281 — 06 — 9.

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем теорії та історії педагогіки, дидактики, методики навчання, виховання і розвитку дітей та учнівської молоді в закладах освіти.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, практичних психологів, учителів, викладачів та студентів педагогічних університетів, інститутів та коледжів.

УДК: 37: 371: 372: 373: 378

ББК 74.20